

поганськими... Народна традиція сильніша від церковних приписів"[12,365].

Використані джерела

1. Боровський Я.Є. Світогляд давніх киян. – К., 1992.
2. Велецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. – М., 1978.
3. Великий неспокій: Друга половина XII – XIII ст. / Упоряд. і передмова В.М.Рички. – К., 1992.
4. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.
5. Грушевський М.С. Історія української літератури: У 6-ти т., 9 кн. - Т.1. – К., 1993.
6. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография. – М., 1991.
7. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історико – релігієзнавча монографія. – К., 1991.
8. Котляревский А.А. О погребальных обычаях языческих славян. – М., 1868.
9. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця. – К., 1989.
10. Никольский Н.М. История русской церкви. – М., 1983.
11. Петров В. Український фольклор: заговори, голосіння, обрядовий фольклор народно - календарного циклу // Берегиня. – 1997. - №1-2.
12. Річинський А.В. Проблеми української релігійної свідомості / Упорядники А.Колодний, О.Саган. – Тернопіль, 2002.
13. Семенов О. „Хто йде, той горе знайде” (поховальні звичаї та обряди сіл Глухівщини: їх минуле й сьогодення) // Берегиня. – 2001. - №2.

В. ШЕВЧЕНКО (Київ)

ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО (за матеріалами книги „Проблеми української релігійної свідомості”)

В історії християнської Церкви взагалі, а України – зокрема, православно-католицькі взаємини посідають надзвичайно важливе місце. Драматичні, як факт церковно-релігійного життя, вони привертали увагу значного числа вчених різних галузей знань та дослідницьких інтересів. Не став винятком в цьому контексті і Арсен Річинський – відомий український релігієзнавець, чиї погляди на проблему єдності християнської Церкви в переважній більшості, як

ми вважаємо, є науково вивіреними, змістово оригінальними та прогностично значущими. Під таким оглядом нам би хотілося актуалізувати кілька положень дослідника, які прямо чи опосередковано корелюються з унією проблематику в її українському вияві. Для цього нагадаємо, що Україна, за влучним визначенням І.Лисяка-Рудницького, цілком правомірно вважається класичною країною унійної традиції [1, 520]. Розташована на межі двох світів, під якими розуміємо православний Схід та католицький Захід, вона стала суб'єктом впливу як грецької (православної), так і римської (католицької) Церков, що, зрештою, і викликало на церковно-релігійних теренах Руси-України гостру міжконфесійну полеміку та неодноразові спроби православно-католицького примирення, а то й об'єднання. При цьому, обумовлюючи свою власну дослідницьку позицію щодо унії, Арсен Річинський виходив з того, що

– „... кожний народ відповідно до своїх здібностей творить окрему духовну культуру й тим самим додає щось своєрідне до скарбів культури світової” [2, 372];

– національні типи християнства сформувалися історично й існуватимуть довічно;

– ні відмінні типи християнства в їх модусному (папацезаризм та цезарепапізм) і національному самовираженні, ні „різниці дарувань, служб і діяльності” [2, 372], що їх обумовили, не можуть служити перешкодою до примирення християн;

– насправді розкололася не Церква, а тільки християнське людство [2, 376];

– конфесійне самовдоволення і православних, і католиків слід подолати, бо „православний та католицький світи самі по собі не посідають всієї повноти і потребують взаємного доповнення” [2, 376];

– лише в „гармонійному поєднанні ... різнорідних об'єктиваций вічної Правди полягає правдива універсальність християнства” [2, 381].

При цьому, зважаючи на синтетичну вдачу українського народу, тобто ту його здатність, що викликала до життя появу Української Греко-Католицької Церкви, Арсен Річинський особливо наголошував тезу Григорія Двоєслова, згідно з якою в єдиній вірі різниця звичаїв аж ніяк не може шкодити Святій Церкві.

Перебіг поточних подій, що на вселенському рівні виразно закрюювалися на унійні перспективи, слугував дослідникові додатковим і далеко не останнім оптимізуючим фактором. Згадати б 1914 р., коли у Спліці (Далмація) було ухвалено об'єднати християнські Церкви; VI унійний конгрес у Велеграді, що тривав з 13

до 17 липня 1932 р.; благословення Римського Папи Фотія II щодо скликання церковного собору під його власною орудою; щорічні конференції «Віри та устрою» за участю католиків, православних і протестантів тощо. Вагомою підставою унійних позиціонувань правило для А. Річинського й усвідомлення ним того безперечного факту, що християнська культура й мораль є за своєю суттю спільними, а також твердження С. Булгакова про те, що в містичному розумінні православно-католицьке роз'єднання існувати не може, бо християнські церкви, а вірніше - їхні вірники, об'єднані Святою Євхаристією та повнотою тайн.

Однак дослідник не тільки прагнув синтезувати погляд на врегулювання широкого спектру унійної проблематики, але й висловив чимало власних порад щодо механізму реалізації ідеї унії, закликаючи, зокрема:

- уникати політиканства й множення політичних божків, які нерідко сіють смути й розбрат на етапі налагодження міжконфесійного діалогу;

- дбати про відвернення віросповідного фанатизму при вирішенні питань православно-католицького об'єднання;

- розвивати міжконфесійну стратегію богословського мислення, виходячи з необхідності поєднання в християнстві надбань кожної Церкви.

Зрештою, оглядаючи церковно-релігійне минуле України в її унійній проекції та окреслюючи перспективи православно-католицького примирення, А. Річинський розрізняв синтетичний й еклектичний характер унії. При цьому перший із них він поєднував з ліквідацією церковних розбратів і вважав у його реалізації історичне покликання українського народу. „З нашого погляду, - заявляв мислитель, - справжня релігійна унія, тобто ідеальний синтез дотеперішніх християнських віросповідань, що анулює раз і назавжди будь-які церковні розбрати, була б без сумніву вищим щаблем християнізації, ніж приналежність до якоїсь однієї Церкви, що залишається в чварах. Та й гарні це апостоли унії, - з пересадою додавав учений, - що годяться тільки на польське її видання й відгороджують православних українців від української унії китайським муром!" [2, 408]. Природність унійного процесу, його релігійний імператив, взаємна бажаність примирення та рух назустріч один одному в цьому контексті мислились дослідником як обов'язкові сегменти вселенського об'єднання християн.

Натомість під еклектичним об'єднанням А. Річинський розумів механічне поєднання елементів, вважаючи, зокрема, Берестейську унію своєрідною спілкою польських політиків та українських єпископів-автократів [2, 407]. „Коли б апостоли унії вели

справу у згоді з нашою національною традицією, не обминули мирян, – зауважував А. Річинський в розділі „Становище українського синтетичного ідеалізму”, – не надуживали фізичної сили (І.Потій, Й.Кунцевич), коли б чужі політичні чинники не скомпрометували цілої справи своєю підтримкою й не робили з унії засобу денационалізації, то хто знає, чи український народ не зміг би вже тоді впорядкувати своє релігійне життя так, щоб не втягтися у церковний розбрат” [2, 407].

Воднораз, в доволі широкому спектрі розмірковувань А. Річинського про унію та про способи її досконалого привернення, не важко знайти положення, які можуть видатись дискусійними. Так, озираючи історичне минуле України в його проекції на об’єднавчу проблематику, вчений стверджував:

– Схід і Захід поділені не догматами й канонами, а лише різницями духовного типу та досвіду [2, 408];

– релігійна нетерпимість...була наслідком політичних відносин, а зовсім не суперечностей між українським православ’ям і правдивим католицизмом [2, 408];

– „майбутнє галицької унії залежать від того, чи будуватиме вона релігійне життя на старих українсько-візантійських основах” [2, 408].

У кожному разі, зневаження віросповідної складової православно-католицької полеміки аж ніяк не може сприяти остаточному врегулюванню проблеми примирення християнських церков. Навпаки, вертикалізація погляду на сутність дилеми: йти за євангельським покликком Ісуса Христа „Щоб усі були одно” (Мф.17: 21), а чи ж залишатись на засадах антиунійної ортодоксії, є не тільки цілком придатною й конструктивною, а власне такою потребою, на основі якої уявляється можливим теоретичне угрунтування існуючих проблем та їх методологічне забезпечення.

Особливого відзначення потребує й наголошення А. Річинським на ролі національного фактора в релігії, що безпосередньо кореспондується з проблематикою православно-католицьких взаємин і виступає їх оптимізуючим сегментом. „Релігійна психіка корінних „націоналів” (навіть різних віросповідань), – зауважував дослідник, – все-таки має більше спільного між собою, ніж релігійний характер одновірців різних народностей. Тому православний українець скоріше знайде спільну мову з українцем-католиком, аніж, наприклад, католик-українець з католиком-поляком” [2, 409]. Життєва практика, за якої українські греко-католики силою обставин, а то й з доброї волі перебували в сопричасті з українськими православними, й навпаки, коли православним вірникам вдіялись тайни греко-католицькими

священиками, видавалась А. Річинському цілком природною і, зрештою, стала засновковою обставиною для твердження про те, що церковні розколи, релігійна винятковість та обрядове буквоїдство є глибоко противними українській вдачі [2, 410].

Але слід відразу ж зазначити: виходячи з власного розуміння необхідності та механізмів православно-католицького примирення, А. Річинський не був схильний легковажити їй, ближче приглядаючись до системи унійних залежностей, зазначав, що в слов'янському світі першої третини ХХ ст. „ще не витворилися тривкі осередки культурної гравітації (здатність до синтезу): кожна з сторін розуміє об'єднання як навернення інаковірних до своєї „єдино спасенної“ Церкви» [2, 408]. До того ж, на думку А.Річинського, певні небезпеки для унії приховувала й синтетична вдача українського народу. Їх сутність полягала в тому, що українська психіка, релігійний світогляд та мистецтво, як і вся наша історія, аж надто багато засвоїли з духу своїх колонізаторів, у зв'язку з чим можуть витворитися додаткові труднощі на шляху до успішного розв'язання проблеми православно-католицького примирення на теренах України [2,410].

Та все ж, незважаючи на обтяжуючі фактори як об'єктивного, так і суб'єктивного порядку, А. Річинський з оптимізмом дивився в майбутнє. Мислячи глибоко, системно й широко, він вірив у світлу добу православно-католицького примирення, у той ідеал унії, здійсненням якої опікуватимуться такі її видатні речники ХХ ст., як слуга Божий митрополит Андрей Шептицький, кардинали Йосиф Сліпий та Мирослав Іван Любачівський, а також нинішній предстоятель УГКЦ блаженніший Любомир Гузар. Під таким оглядом в особі А. Річинського маємо шанувати провідного релігієзнавця, людину толерантної й глибокодумної вдачі, чії ідеї, застереження й поради не стратилися на науковій вартості дотепер, в часі, коли знову актуалізуються думки про необхідність міжхристиянського примирення на позитивному базисі православ'я та католицизму, в якому містицизм першого та організаційно-устроєва структура другого слугують за взір.

В цьому ж контексті прочитується нами й релігійне доручення українського народу, який, на впевнення А. Річинського, покликаний до виконання синтетичної місії на євразійському пограниччі, на тому пограниччі, де він стоїть молодий, сповнений віри „у всеприсутність та інтимну близькість Бога-Добродія, світового Господаря-Промислителя” [2, 421] і має таки „зжитися з обома світами, з обома відмінними культурами, мусить засвоїти їхні цінності й органічно їх перетравити. Бути не містком, де

схрещуються шляхи зі Сходу й Заходу, а Пантеоном Сходу й Заходу" [2, 391].

Практичним вислідом і водночас одним з теоретичних засновків вченого у справі досягнення міжцерковного порозуміння з цілковитою на те підставою можуть вважатися заповітні слова А.Річинського в їх позачасовому вимірі: „Перш ніж говорити про офіційне і правне з'єднання, треба осягнути духовну згоду розуму і серця. Кожний християнин повинен відтак почати з праці над тим зближенням у своїй власній душі – пізнати, зрозуміти, шанувати, полюбити наших поділених Братів. Ієрархічне, видиме поєднання матиме надію на успіх лише тоді, коли довір'ям і любов'ю осягнеться єдність в душах. Кожний з нас, як і найнезначніший, так і найбільший впливовий, повинен бути чинником поєднання" [2, 420].

Використані джерела

1. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом // Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993.
2. Річинський Арсен. Проблеми української релігійної свідомості. - Тернопіль, 2002.

П. ПАВЛЕНКО (Київ)

ХРИСТІЯНСТВО СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕТНОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.РІЧИНСЬКОГО

Арсен Васильович Річинський, на превеликий жаль, належить до тієї когорти українських геніїв, імена яких були довгий час затертими на скрижалях української історії. Не широко знаними, а тому й не популярними в Україні, є вони й досі. І навряд чи кому з них прийшло б коли в голову, щоб це вже в незалежній Україні – тій Україні, про яку такі патріоти, як зокрема й Арсен Річинський, тільки мріяли у своїх молитовних прагненнях, імена і справи великих українських патріотів, які своєю мученицькою жертівністю віднесли себе до пантеону апостолів української звитяги, залишаться належним чином не вшанованими. Причина цьому є надто простою: такі генії-патріоти, як пан Арсен і їхній творчий доробок, *цій* Україні не особливо є потрібним, оскільки писали вони про велич українського духу, міркували про особливу місійну роль України у світі. Своєю вірою у божественну її долю вони запалювали серця українців, перетворюючи їх на прометеїв українського патріотизму, орачів ниви українського національного будівництва. Сучасна ж Україна, бодай що вона є ось вже 15 років вільною і незалежною, тільки з чималою долею натяжки може